

---

op het eigen gewest en zijn Friese wortels, maar ook gereformeerde leerstelligheid. Die elementen waren niet altijd met elkaar te verzoenen. (p. 81)

Rond het midden van de zeventiende eeuw lag het percentage buitenlandse studenten iets boven de helft – meest uit het Duitse Rijk, maar ook uit Zwitserland en Hongarije. Zij ontvingen onderwijs dat zich zowel als wetenschappelijk en als gereformeerd aandienende. In de praktijk kwam het erop neer dat de deur niet gesloten bleef voor vernieuwende inzichten als die van Copernicus en Descartes, al werden zij ook van kritische kanttekeningen voorzien. Rond 1700 schitterde de universiteit met de exacte wetenschapper Johann Bernoulli, wiens ‘brachistochroon’ nog steeds te zien is als deel van het kennisjaren-beeldproject op het Zernikecomplex van de huidige RUG. Bedenkingen tegen de houdbaarheid van het idee van de lichamelijke opstanding leverden Bernoulli een ruim aandeel op van het *odium theologicum*, ditmaal van de zijde van Paulus Hulsius. De Staten probeerden, zonder zelf stelling te nemen, om de gemoederen tot bedaren te brengen; aan de filosofen werd gevraagd geen discussies aan te gaan over theologische onderwerpen, en omgekeerd! De gereformeerde orthodoxie kreeg ondertussen een strijd naar twee zijden te voeren. In het tijdvak van Verlichting werd het steeds minder aanvaardbaar om natuurwetenschappelijke hypothesen te wegen aan de hand van theologische argumenten. En ondertussen wenste een aanzienlijk deel van het calvinistische kerkvolk eveneens een nieuwe richting in te slaan – die van het piëtisme. Tussen deze Scylla en Charibdis in verloor de contraremonstrantse theologie haar overwicht. De ‘verwijdering’ van de hoogleraar in het natuur-, staats- en volkenrecht Frederik Adolf van der Marck (een pleitbezorger van het natuurrecht) bleek een achterhoedegevecht te zijn. Na ingebrachte bezwaren van kerkelijke zijde tegen diens onderwijs kreeg Van der Marck op 2 februari 1773 van president-curator Anthony Adriaan van Iddekinge te horen dat hij van zijn ambt ontheven was.

Van Berkel noemt het gebeurde met Van der Marck ‘ongehoord’, en uitkomst van een ‘ordinair ketterproces’ (p. 343). Toch is het bepaald niet zo dat hij godsdienstige overtuiging eenvoudig als een belemmering beschouwt voor de academische

vrijheid. Fraai komt dit uit in de beschrijving van de negentiende eeuw, nadat de in zijn voortbestaan bedreigde Groningse universiteit had weten te overleven dankzij een positief advies van de op inspectie gezonden zoöloog Georges Cuvier aan keizer Napoleon in 1811. Dat godsdienst en wetenschap uit elkaars vaarwater dienen te blijven is naar het oordeel van Van Berkel te eenvoudig gesteld. Hoe lastig de calvinisten het wetenschappers als Bernoulli en Van der Marck ook gemaakt hebben met hun leerdrijverij, ze hebben naar Van Berkels oordeel terecht naar voren gebracht dat de samenleving om te kunnen functioneren een zedelijke grondslag behoeft. Of het calvinisme daar het meest geschikt voor was is uiteraard een andere kwestie. Niettemin valt op hoe positief Van Berkel per saldo oordeelt over de gereformeerde bijdrage, speciaal ná de scheiding van kerk en staat in 1796. De al genoemde Hofstede de Groot was een toonbeeld van academische en maatschappelijke energie, en de bronnen daarvan lagen zeker ook in zijn geloof. Hetzelfde gold in 1860 voor Abraham Kuyper, winnaar van een prijsvraag van de Groningse theologische universiteit over Calvin en de Poolse reformator Johannes a Lasco (p. 668).

Voor een boek van deze omvang heeft Van Berkel een tekst afgeleverd die bewondering afdwingt door zijn helderheid, samenhang en soepel leesbaar proza. Een auteur met een exacte achtergrond zou wellicht dieper ingegaan zijn op technische kwesties in vakken als geneeskunde en astronomie, maar de literaire finesse die Van Berkel inbrengt vormt een belangrijke kwaliteit van deze geschiedschrijving van de Groninger universiteit. De bredere achtergronden en de persoonlijke invalshoeken wisselen elkaar telkens af, zonder dat daarmee tekort gedaan wordt aan de samenhang. De auteur schuwt het vellen van een oordeel niet, zonder daarbij in een eenzijdige voorstelling vanuit hedendaags perspectief te vervallen. Een breed samenvattend werk als dit had nooit geschreven kunnen worden zonder intensief gebruik te maken van de publicaties van zijn vele voorgangers, iets wat Van Berkel ruiterlijk erkent. Een aardig voorbeeld is de grondige manier waarop het onderzoek van oud *DNK*-redacteur Jasper Vree (speciaal inzake de theologische faculteit, de ‘Groninger Rich-ting’ en Kuyper) is verwerkt in dit eerste deel van de geschiedenis van de Groninger universiteit (cf. literatuurlijst op p. 888). –